

EL MIQUELET DE LA SEU: FONTS I METODOLOGIA D'ESTUDI

ANNEX

1. BIBLIOGRAFIA

1.1 Bibliografia referent

- CATALÀ GORGUES, M. A., *Valencia en el grabado (1499-1899)*. València: Ajuntament de València, 1999.
- CHABÁS LLORENS, R., *Índice del Archivo de la Catedral de Valencia*. València : Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1997.
- CHABÁS LLORENS, R., "El remate del Miguelete". *Almanaque Las Provincias*. València: 1899, pags. 103-106.
- CHAMORRO TRENADO, M.À. i LLORENÇ, F., *Els campanars gòtics a les comarques gironines*. Girona: Diputació de Girona, Col·legi Oficial d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Girona i Universitat de Girona., 1993.
- ESTEBAN CHAPAPRÍA, J., SICLUNA LLETGET, R., "La ciutat de València i la seua arquitectura vista per Van Den Wijngaerde el 1563" , dins: *Les vistes valencianes d'Anthoine Van Den Wijngaerde [1563]*, València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, 1990, pàgs. 99-148.
- GARCÍA MARSILLA, J.V., i IZQUIERDO ARANDA, T., *Abastecer la obra gòtica. El mercado de materiales de construcción y la ordenación del territorio en la Valencia bajomedieval*. València: Conselleria d'infraestructures, territori i medi ambient, 2013
- MIRA, E. i ZARAGOZÁ CATALÁN, A., *Una arquitectura gòtica mediterrànea*. València: Conselleria de Cultura i Educació, Subsecretaria de Promoció Cultural, 2003. Volums 1 i 2.
- ROSELLÓ, V. M. i ESTEBAN CHAPAPRÍA, J., *La façana septentrional de la ciutat de València*. València: Fundació Bancaixa, 1999.
- RUBIO VELA, A "La ciudad como imagen.Ideología y estética en el urbanismo bajomedieval valenciano". *Historia urbana*. Nº 3, València: 1994, pàgs. 23-37.
- SANCHIS SIVERA, J., "Arquitectos i escultores de la catedral de València". *Archivo de arte valenciano*. Nº19, València: 1933, pàgs. 3-24.
- SANCHIS SIVERA, J., "Arquitectura urbana en Valencia durante la época foral". *Archivo de arte valenciano*. Nº 18, València: 1932, pàgs. 3-7.
- SANCHIS SIVERA, J., *El Micalet de la Catedral de Valencia. Historia y arte*. València: Ed. Imprenta Carlos Nacher, 1977. En realitat és una reedició dels capítols de la seua obra *La Catedral de Valencia*, dedicats al "Micalet".
- SANCHIS SIVERA, J., *La Catedral de Valencia. Guía histórica y artística*. València: Imprenta de Francisco Vives Mora, 1909. Facsímil: València: ed. París-Valencia, 1990, pàgs. 87-122 i 560-565.
- SANCHIS SIVERA, J., "Relojes publicos en València durante los siglos XIV i XV". *Almanaque Las Provincias*. València: 1914, pàgs. 223-231.
- SERRA DESFILS, A., "Al servicio de la ciudad. Joan del Poyo y la práctica de la arquitectura en Valencia". *Ars longa: cuadernos de arte*. Nº5, València: 1994, pàgs. 111-119.
- SERRA DESFILS, A., "La belleza de la ciudad. El urbanismo en Valencia, 1350-1410". *Ars longa: cuadernos de arte*. Nº2, València: 1991, pàgs. 73-80.
- SERRA DESFILS, A., "Promotores, tradiciones e innovación en la arquitectura valenciana del siglo XV", dins: *Goya: Revista de arte*. Nº 334, Madrid: 2011, pàgs. 58-73.
- SERRA DESFILS, A. i MIQUEL JUAN, M., "Pere Balaguer y la arquitectura valenciana entre los siglos XIV i XV", dins: *Història de la ciutat. IV.Memoria urbana*, València: ICAROCTAV Colegio territorial de Arquitectos de Valencia. Ajuntament de València, 2005, pàgs. 89-111.
- TEIXIDOR, J., *Antigüedades de Valencia. Observaciones críticas donde con instrumentos auténticos se destruye lo fabuloso, dejando en su debida estabilidad lo bien fundado*. València: Imprenta de Francisco Vives Mora, 1895. Facsímil: València: ed. París-Valencia, 1985, Tomo I pàgs. 267-281 i 451-461.
- TORRES BALBÁS, L., "Arquitectura gòtica", dins: *Ars Hispaniae. Historia universal del arte hispánico*. Madrid: Editorial Plus Ultra, Volúm VII, 1952, pàgs. 130-134 i 224-231.
- ZARAGOZÁ CATALÁN, A., *Arquitectura gòtica valenciana, siglos XIII-XV*. València: Direcció General de Promoció Cultural i Patrimoni Artístic, 2000, Tomo I.

1.2- Altra bibliografia d'interés

- AGUILAR CIVERA, I., *L'almodí de València i els espais del comerç*. València: Generalitat Valenciana, Consell valencià de cultura, 1996, pàgs 79-80.
- ALEIXANDRE, F., "La biblioteca de la Seu de València. Documents de la seua construcció al s. XV", dins: *La ciutat de la memòria: els còdexs de la catedral de València*. València: Direcció General de Promoció Cultural, Museus i Belles arts, 1997.
- ALONSO FERNÁNDEZ, L.A., GARCÍA FERNÁNDEZ, I., *Diseño de exposiciones: Concepto, instalación y montaje*. Madrid: Alianza Editorial, 2010, pàgs. 147-149.
- BARRERA I SANCHEZ, E., "Marques de pedrapiquer de l'escala del Micalet de la Seu de València". *Revista Cresol*. N°9, València: 1999, pàgs. 13-64.
- BERCHÉZ, J. i ZARAGOZA, A., *Iglesia Catedral Basílica Metropolitana de Santa María*. València: Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Direcció General de Patrimoni Artístic, 1995, pàgs. 14-16.
- BERCHÉZ, J., *Catàleg de monuments i conjunts de la Comunitat Valenciana*. València: Conselleria de Cultura, Educació i Ciència. Servei de Patrimoni Arquitectònic, 1983, Volum I. (Pàgs)
- BOIX, V., *Historia de la ciudad y reino de Valencia*. València: Imprenta de Don Benito Monfort, 1845, Volum I, pàgs. 414-416.
- BOIX, V., *Manual del viajero y guía de los forasteros*. València: Imprenta de José Rius. Facsímil: ed. París Valencia, 1980, pàgs. 143-144.
- BOIX, V., *Valencia histórica y topográfica*. València: Imprenta de José Rius. Facsímil: ed. París Valencia, 1979, Volum I, pàg. 216.
- BOIX, V., *Valencia histórica y topográfica*. València: Imprenta de José Rius. Facsímil: ed. París Valencia, 1979, Volum II, pàgs. 32-35.
- CÁRCEL ORTÍ, Mª M. i TRENCHS ODENA, J., "El Consell de Valencia: Disposiciones urbanísticas (siglo XIV)", dins *La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI*. Madrid: Universidad Complutense, II vol., 1985, pàgs. 1481-1545.
- CÁRCEL ORTÍ, Mª M. i TRENCHS ODENA, J., *Vida y urbanismo en la Valencia del siglo XV: regesta documental*. Barcelona: Consell Superior d'Investigacions Científiques, 1992.
- CARRERAS Y CANDI, F. (coord.) et al., *Geografía General del Reino de Valencia*. Barcelona: Editorial de Alberto Martín, c.a 1918-supra, Tomo I: Provincia de Valencia, pàgs. 489, 555, 775, 776, 864, 865 i 1014.
- CARSI I GIL, P., *Cosas particulares, usos y costumbres de la ciudad de Valencia 1800-1873*. [Estudio y transcripción Rafael Solaz Albert]. València: Societat Bibliogràfica Valenciana "Jerònima Galés", 2011, pàgs. 42 i 78-79.
- CASTELL MAIQUES, V., *La Catedral de Valencia. Expresión de fe, arte y cultura*. València: Imprenta Jose Mari Montañana, 1978, pàgs. 22-25.
- CASTELLS SALES, J.M., "El Micalet, inconcluso". *Almanaque Las Provincias*. València: 1986, pàgs. 205-207.
- CHAMORRO TRENADO, M.À., "El campanario de San Félix, una obra del siglo XVI", dins: *Actas del Segundo Congreso Nacional de Historia de la Construcción*. A Coruña: 22-24 d'octubre 1998. Eds. F. Bores, J. Fernández, S. Huerta, E. Rabasa. Madrid: Instituto Juan de Herrera, 1998.
- CHAMORRO TRENADO, M.À., "Los campanarios góticos de las comarcas gerundenses: tipologías y sistemas constructivos", dins: *Actas del Sexto Congreso Nacional de Historia de la Construcción*. València: 21-24 octubre 2009. Eds. S. Huerta, R. Marín, R. Soler, A. Zaragoza. Madrid: Instituto Juan de Herrera, 2009.
- CHUECA GOITIA, F., "El Miguelete de Valencia". *Archivo Arte Valenciano*. N° 62, València: 1981, pàgs. 3-12.
- CORBIN FERRER, J.L., *Del Miguelete a Santa Catalina: Plaza de la Reina y barri d'Argenters*. València: Ed. F. Domenech S.A., 1988.
- CRUILLES, MARQUÉS DE, *Guía urbana de Valencia antigua y moderna*. València: Imprenta de José Rius, 1876. Facsímil: València ed. París-València, 1979, Volum I, pàgs. 89-91.
- CRUILLES, MARQUÉS DE, *Guía urbana de Valencia antigua y moderna*. València: Imprenta de José Rius, 1876. Facsímil: València ed. París-València, 1979, Volum II, pàgs. 455-456.
- DE HERRERA, T., "De la Torre del Micalete y sus campanas y modo de tañerlas". *Revista Campaners*. N° 1/2, València: 1989, pàgs. 47-67.

- *El Libre de antiquitats de la Seu de València*. [Estudi i edició a cura de Joaquim Martí Mestre]. Barcelona: Institut de filologia valenciana, 1994.
- "El Micalet y sus campanas". *Revista Catedral de Valencia*. Nº1, València: 2010, pàgs. 30-44.
- ESCLAPES DE GUILLO, P., *Resumen historial, de la fundación i antigüedad de la ciudad de Valencia*. València: Imprenta de Antonio Bordazar de Artazù, 1738. Facsímil: ed. Ajuntament de València, Delegació de Cultura, 2004, pàgs. 48-51.
- ESCOLANO, G., *Década primera de la historia de la insigne, y coronada ciudad y reino de Valencia*. València: Imprenta de Pedro Patricio Mey, Tomo III, 1610. Facsímil: ed. Universitat de València, Departament d'Història Moderna, 1972, pàgs. 894-895.
- FLORO, L., *Descripción e historia del Miguelete y sus campanas*. València: Establecimiento tipográfico de Manuel Pau, 1909.
- FOLCH, M., "Nota de los nombres de las campanas de Valencia". *Revista Campaners*. Nº 1/2, València: 1989, pàgs. 3-6.
- GARCÍA, F., FURIÓ, A., "El dia i la nit. Actituds i comportaments al món rural valencià". *Ullal*, Nº 9, Gandia, 1986, pàgs. 42-52.
- GARCIA SABATER, F. de P., *Lapidas conmemorativas en la ciudad de Valencia*. Valencia 1979, p. 74.
- GARÍN, F. M^a., CATALÀ, M.A., ALEJÓS, A., et alii., *Catálogo monumental de la ciudad de Valencia*. València: Caja de Ahorros de Valencia, 1983, pàgs 164-178.
- GARÍN, F. M^a., *Historia del arte de Valencia*. València: Caja de Ahorros de Valencia, 1978, pàgs. 118-119.
- GAVARA PRIOR, J.J., (coord.) et alii, *El plano de Valencia de Tomás Vicente Tosca*. València: Area de Cultura de l'Ajuntament de València, 2003.
- GAVARA PRIOR, J.J., *La Seu de la Ciutat. Catàleg de plànols, traces i dibuixos de l'Arxiu de la Catedral de València*. València: Generalitat Valenciana, 1996. pàgs. 116-121
- GIMENO BLAY, F. M., "Materiales para el estudio de las escrituras de aparato bajomedievales. La colección epigráfica de Valencia", en: KOCH, W. (ed.), *Epigraphik 1988. Fachtagung für Mittelalterliche und Neuzeitliche epigraphik (Graz, 10-14 mai 1988)*. Wien: Verlag der Österreichischen akademie der wissenschaften, 1990, pàgs. 212-213
- GIMENO BLAY, F. M., *Notícies de Casp*. València: Ajuntament de València, 2012.
- HERMOSILLA, J. (dir.) et alii., *La ciudad de Valencia. Geografía i Arte*. València: Universitat de València, 2009, pàgs. 289-294 i 491-499.
- HINOJOSA MONTALVO, J., *Una ciutat gran i populosa. Toponimia y urbanismo en la Valencia Medieval*. València: Ajuntament de València. Servei de Publicacions, 2014, Tomo I, pàgs. 431-439.
- HUGUET CHANZÁ, J., *Las fotografías valencianas de Jean Laurent*. València: Ajuntament de València. Acció Cultural. Delegació de Cultura., 2003, pàgs. 108-110.
- IGUAL LUIS, D., "Valencia y Sevilla en el sistema económico genovés de finales del siglo XVI", dins: *Revista d'Història Medieval: València i la mediterrània medieval*, València, Departament d'Història Medieval de la Universitat de València, 1992, p. 83-87.
- KAGAN, R., *Ciudades del siglo de oro. Las vistas españolas de Anton Van den Wyngaerde*. Madrid: El Viso, 1986, pàgs. 200-201.
- LLOBREGAT, E. i YVARS, J.F., *Història de l'art al País Valencià*. València: Tres i Quatre, 1986, Volum I, pàgs. 95-117.
- LLOP, J., *De la institució, govern polítich y juridich, costums y observancies de la Fabrica Vella, dita de Murs e Valls*. València: Jeronimo Vilagrassa, 1675. Facsímil: València: Ajuntament de València, 2001, pàgs. 135-138.
- LLOP I BAYO, F., *L'afició a les campanes. Paisatge urbà i tocs tradicionals en la ciutat de València*. València: Consell Valencià de Cultura, 2003.
- LLOP I BAYO, F., "Les campanes actuals de la Ciutat de València". *Revista Campaners*. Nº 1/2, València: 1989, pàgs. 1-2.
- LLOP I BAYO, F., "Els tocs de campanes de la Seu de València: una discussió oberta", *Revista campaners*, Nº 1/2, València, 1989, pàgs. 45-46.
- LLOP LLUCH, F.J., "Campanas, campanarios en la ciudad y comunidad valenciana. *Revista Campaners*. Nº 1/2, València: 1989, pàgs. 16-44.
- LLORENTE FALCÓ, T., *Memorias de un sesenton*. València: Federico Domenech, S.A., 2001, Volum II, pàgs. 51-52 i 327-328.

- LLORENTE FALCÓ, T., *Valencia, España sus monumentos y artes, su naturaleza e historia*. Barcelona: Ed. de Daniel Cortezo, 1887, Tomo I, pàgs. 572-577.
- MAGRO Y MORO, J.V., *La catedral de Valencia. Proceso histórico y valoración crítica*. Barcelona: Tesis doctoral inédita, 1985, pàgs. 112-120 i 134-138.
- MATEU Y LLOPÍS, F., "Campanas y campanarios de València", *Valencia Atracción*, 410, 411 i 412.
- MATEU Y LLOPIS, F., "Cúpulas y campanarios de València". *Boletín de información municipal*. Nº 63, València: 1969, pàgs. 5-55.
- MELIÓ URIBE, V., *La "Junta de Murs i Valls": Historia de las obras públicas en la Valencia del Antiguo Régimen, siglos XIV-XVIII*. València: Generalitat Valenciana, Consell Valencià de Cultura, 1991, pàgs. 64-66.
- MIRALLES, Melcior, *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. [Edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo]. València: Universitat de València, 2011.
- MIQUEL JUAN, M., "Martí Lobet en la Catedral de Valencia (1417-1439). La renovación del lenguaje gótico valenciano", dins: *Història de la ciutat, VI. Proyecto y complejidad*, València: Colegio Oficial de Arquitectos de Valencia, 2010, pàgs. 103-126.
- MORA BERENGUER, F., "Campanarios de Valencia". *Archivo Arte Valenciano*. Nº 25, València: 1954, pàgs. 137-154.
- NARBONA VIZCAÍNO, R., *El nou d'octubre. Ressenya històrica d'una festa valenciana (segles XIV-XX)*. València: Consell Valencià de Cultura, 1997.
- OLMOS Y CANALDA, E., *Pergaminos de la Catedral de Valencia*. València: Arzobispado, Diputación de Valencia y Ayuntamiento de Valencia, 1961.
- "Operación Miguelete". *Revista Catedral de Valencia*. Nº5, València: 2011, pàgs. 8-19.
- PASCUAL GIMENO, S., *Torres y campanarios valencianos: Valencia y su provincia*. València: Graphic-3 S.A., 1979.
- PINGARRÓN-ESAÍN, F., *El campanario barroco de la iglesia de Santa Catalina Mártir de Valencia*. València: Aula de Humanidades y ciencias valencianas, 2002.
- PINGARRÓN-ESAÍN, F., "Una corona de piedra para el Micalet". *Revista Catedral de Valencia*. Nº5, València: 2011, pàgs. 20-21.
- PONS ALÓS, V., *Testamentos Valencianos en los siglos XIII-XVI: Testamentos, familia y mentalidades en Valencia a finales de la Edad Media*. València: Universitat de València, 1987, Tesi doctoral inédita.
- PONS ALÓS, V., "Vidal de Blanes, obispo de Valencia. La influencia de Aviñon." *Actas de la V Jornada: Valencianos en la Historia de la Iglesia*. València: 2012.
- RODRIGO LIZONDO, M., *Catàleg dels pergamins de l' Arxiu de la Catedral de València (2ª Sèrie)*. València: Arxiu Catedral de València, 2012.
- RODRÍGUEZ MOLINA, M.J., SANCHIS ALFONSO, J., *Directorio de fotografos en España (1851-1936)*. València: Arxiu General i fotogràfic de la Diputació de València, 2013.
- RUBIO VELA, A., *Epistolari de la València medieval*. València: Institut de Filologia Valenciana, 2003, pàg. 73.
- SÁNCHEZ NAVARRETE, M., *La Catedral de Valencia*. València: Imprenta F. Domenech, 1987.
- SANCHIS GUARNER, M., *La ciudad de Valencia. Síntesis de historia i geografía urbana*. València: Imprenta Palàcios S.L., 2007, pàgs. 115-128.
- SARTHOU CARRERES, C., *Valencia artística y monumental*. València: Anales de la Universidad de Valencia, 1927, pàgs. 28-30.
- SIMÓ, T., *Valencia centro histórico. Guía urbana y de arquitectura*. València: Institució Alfons el Magnànim, 1983, pàgs. 67-68.
- SOLAZ ALBERT, R., *Valencia ciudad de postal*. València: Ajuntament de València, 2005, pàgs. 257-275.
- SOLER CATALUÑA, A., *València ciutat històrica: la ciutat de València, un passeig per la seva història*. València: Ajuntament de València, Acció Cultural, 2002, pàgs. 18-19.
- TORMO, E., "Levante: (provincias valencianas y murcianas)". *Guías regionales Calpe*. Madrid: Calpe, 1923, pàgs. 82-83.
- TORREGROSA POYUELO, J.R., *Catálogo de la colección de postales antiguas del Archivo de la Catedral de Valencia*. València, 2014, Treball fi de Grau inèdit.

2. DOCUMENTS

2.1 Construcció i obres

-1-

1376, maig 9. València

Carta del bisbe i capítol de la catedral de València al rei Pere IV demanant llicència per a prendre part dels carrers i comprar les cases necessàries per al solar de la construcció del campanar nou.

ACV. Protocol de Bonanat Monar, 3649.

Molt alt senyor:

A la vostra gran excel·lència. <Ab tenor [de la pres]ent notificam> los vostres humills bisbe e capítol de la Seu de València, que iatsia en temps passat vos senyor ab letra vostra patent: <datum Ilerde, die XII^a madii anno a nativitate Domini M^o CCC^o L^o secundo>, per ops de la obra de la claustra començada en aquella Seu, haguessets feta comissió a mossèn Johan Scrivà, cavaller, e en Berenguer de Codinaths, mestre racional de la vostra cort, e <en> Berenguer de Castro, los [quals eren] vius, ara tots deffuncts, e a dos d'ells, appellats los jurats de la ciutat o ·III· de aquells, sobre la extimació e taxació dels preus dels alberchs necessaris a la dita obra. Emperò senyor, no se'n ha alguna cosa seguida com no ha hagut loch ab sustent la obra de la casa del capítol. E senyor, acabada la dita casa del capítol, car lo campanar de la dita Seu, que es ligat ab la obra de la volta de aquella Seu, per çò com lo rebestiment del sonar de les campanes ha feta fendra la dita/ volta de necessit[at] se es hagut a bexar e desfer en gran perill ne çò que roman, es covinent per a campanar de tal Seu, haiam concordat aquell campanar mudar e altre campanar fer de nou e de major belea e pus ferm, que no sia ligat ab la obra de la dita Seu, en altre loch convinent. E axí mateix, senyor, <aprés> se haja <fer claustra en la dita Seu, la on es començada o en altre loch pus covinent e> per belea de aquella Seu, algunes altres obres <segons ... per son temps>, les quals coses <mils se porà fer continuant aquelles obres> se hauran a pendra dels carrers [e a]lberchs vehins entorn. E açò, senyor, no·s puxa fer meýns de vostra llicència e gràcia <e ab> vissió sobre la extimació e taxació dels preus de aquells alberchs necessaris <a aquelles obres>. Per tal, senyor, los dits bisbe e capítol supplicam humilment a la vostra senyoria que vullats benignament donar <licència e gràcia de pendra carrers e alberchs necessaris per a les dites [obres e] metre la extimació d'aquells alberchs necessaris a les dites obres e taxació dels preus, e al vostre batle general, qui·s que sia, appellats los jurats de la dita ciutat, tres o dos de aquells, ab ma-/namentals <e poder> de execució neces[sar]is. E iatsia estes coses se han a [honor] vostra senyoria e de tota la ciutat, emperò aquells bisbe e capítol o tindran a gran gràcia e merçé.

Nostre Senyor Déu vos mantingue en bona vida e largua <ab excelsament de la vostra Corona e us don> victòria en per tostemps.

1380, juny 16. València

Presentació al batle general i altres oficials de la ciutat d'una lletra reial de Pere IV de 28 de maig de 1376, concedint autorització al bisbe i capítol de la Seu de València per adquirir i derrocar les cases necessàries per a la construcció del Campanar nou.

ACV. Protocol de Bonanat Monar. Ll. 3509, fols. 82-83 i 86-87.

Anno a nativitate Domini millesimo CCC^o octogesimo, videlicet die sabbati XVI^a mensis iunii, hora vesperorum vel quod, constituhits personalment davant l'onrat en Francesch Marrades, conseller del senyor rey, e per lo dit senyor batle general del Regne de València, los honrats en Bernat Carcí, official e vicari general del molt reverent en Christ pare e senyor don Jacme, per la divinal providència bisbe de la església de València, en Pere de la Abadia, obrer de la obra de la Seu de la dita ecclesia, en Ramon de Soler, en Ramon Per e en Jacme Borraz, canonges de la dita ecclesia, e en loch e nom del dit reverent bisbe e capítol de la desús dita ecclesia, en presència de mí en Jacme Rovira, notari e scrivà de la batlia general del dit Regne e dels testimonis deiús escrits, a açò appellats, presentaren al dit honrat batle, e per mi dit notari, legir feren e requeriren una letra real en paper scrit, patent, e el dors de aquella ab lo segell comú del dit senyor rey segellada, de la tenor e continència deiús següent:

Nos Petrus, Dei gracia rex Aragonum, Valencie, Maioricarum, Sardinie et Corsice comesque Barchinonensis, Rosilionis et Ceritanie, quia sicut ex literis vestri episcopi et capituli ecclesie Valentini percepimus vos laudabili ducti proposito deliberastis pro necessitate et decore dicte ecclesie et pro dicte civitatis honore campanile dicte ecclesie mutare et de novo facere, fabricari et ex post ceptum iam opus claustrorum dicte ecclesie non modica vetustate decorum continuare donech perfecti fuerit consumatum hec quidem fieri nequirent absque spacia ampliacione detenti pro quo habendo oportet non nullos vicos accipi et quedam et quedam emi et dirui ospicia et hedificia vicinancia ecclesie supradicte. Idcirco, ad humilem supplicacionem per vos super hiis nobis factam, volentes tam laudabili operi dare locum, tenore presentis vobis dictis episcopo et capitulo concedimus et liberam conferimus facultatem quod omnes vicos omniamque ospicia et hedificia necessaria operibus fabricandis accipere et facere funditus demoliri facta, tamen prius per baiulum nostrum generalem, presentem vel futurum, cui super hoc plenam conferimus potestatem, vocatis iuratis dicte civitatis aut tribus vel duobus ex eis extimacionem suo sano arbitrio de dictis ospiciis et hedificiis censibusque directis dominiis et redditibus que super eis recipiuntur et soluistis illis quorum fuerint preciis extimacionis predicte. Mandantes, de certa sciencia et expresse, universis et singulis officialibus nostris, ad quos expectet, et eorum locatenentibus, presentibus et futuris, quatenus dictas extimaciones, quas cum/^{82v} facte fuerint et nunch pro tunch huius serie confirmamus, ratas habeant dictaque ospicia et hedificia solutis primitus dicti preciis ut prefertur dirrui faciant si et quando eis requisitum fuerit, omni appellacione remota et opposicionibus et excepcionibus cessantibus quibuscumque. In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro iussimus comuniri. Datum in Montesono, XXVIII^a die madii anno a nativitate Domini M^o CCC^o septuagesimo sexto. Luppus, cancellarius.

E presentada la dita letra, los dits honrats vicari general, obrer e canonges damunt dits, de part del reverent bisbe e del honrat capítol desús dits, requeriren lo dit honrat batle que la

dita real letra e coses en aquella contengudes los exseguís e complís, e exseguir e complir fees segons sa continència e tenor, com feta la extimació dels alberchs e hedificis a ells per als dits campanar e obra de la claustra e de les directes senyories e rendes que sobre aquelles se reeben, sien prests e aparellats pagar lo preu o preus de la extimació per ell, segons tenor de la dita real letra feta.

E lo dit honrat batle dix que reebia la dita letra real ab deguda reverència e honor, e que appellats los jurats de la dita ciutat o tres o dos d'aquells, segons que per lo dit senyor en la dita sua real letra li es stat manat e comanat, ere prest e aparellat exseguir e complir les coses en aquella contengudes, segons sa continència e tenor.

Presentis testimonis foren a les dites coses l'onrat en Jacme Bonet, domer de la dita ecclesia, e en Pere Rabaça, habitant en València.

E quasi en aquell mateix instant, lo dit honrat batle ensemps ab los dits honrats canonges, davant la cort de la Governació personalment stans, appellà los honrats en Johan de Çervato, en Francesch de Manresa, en Pere Johan e en Bernat Codinachs, jurats de la dita ciutat, als quals intimà les coses en la dita letra contengudes. E no res menys los fon per mi dit notari legir aquella./⁸³

E los dits honrats jurats dixeren que entesa la dita letra, ab deguda reverència e honor, eren prests e aparellats fer çò que en aquella se conten, tota vegada que per lo dit honrat batle a açò seran appellats e demanats.

E fetes les dites coses, los dits honrats batle general, jurats e canonges desús dits, tots ensemps, concordaren que dimarts primer vinent en ora de vespres sien e convinguen ensemps en la dita ecclesia o capítol de aquella, per çò que puxen tractar e concordar de les coses en la dita letra contengudes.

Presentis testimonis foren a açò l'onrat en Jacme Bonet, domer desús dit, e en Pere Rabaça e en Pere de Conomines, verguer dels dits jurats, habitants en la dita ciutat de València.

-3-

1380, juny 20 - 1380, juliol 11. València.

Despeses per fer vindre al mestre Andreu Julià de Tortosa per a realitzar les primeres mesures del campanar nou i dibuixar el model de la dita torre.

ACV. *Llibre de Fàbrica de la Seu de València 1380-1381, Lligall 1473. fol. 50.*

Ítem, doný a ·I· hom que anà a Tortosa, dimecres a XX dies del mes de juýn ab una letra de part del Capítol a n'Andreu Julià, mestre de la Seu, que vengués per reconèxer e principiari la dita obra o difici (sic) del dit campanar.....XX VII sous, VI diners.

Ítem, diluns, a ·II· dies del mes de juliol logui ·II· homens per fer bella una cassa en que estaven les estores de la Seu, en la qual pogués jaure lo dit mestre, e doni·ls.....IIII sous, VI diners.

Ítem, doný de manament de mossén Pere de l'Abadia al dit mestre Julià, de la mesió per el feta de venir de Tortosa, on era, a la ciutat de València per la demunt dita rahó, e fon acordat per lo dit Capítol que li fosen donats. E avý albarà.....C X sous.// ^{50v}

Ítem, conprí dimarts a ·VI· dies del mes de juliol ·II· dotzenes de fills d'espart per a obs de mesurar lo canpanar, lo qual mesurava o seynalava lo dit mestre. Presens lo batle, jurats e capítol, e senblanment ·I· fex de cannes, que costaren per tot ab lo port..... II sous, VI diners.

Ítem, conprí més ·I· pergamí en que pintà lo dit maestre lo dit canpanar, que costà..... I sou VI diners. Ítem, conprí més per al dit mesurament una lliura de claus que costà..... I sou.

Ítem, doný a ·II· homens que ajudaren al dit maestre a senyalar lo dit canpanar, çò és mostran çò que obs avian per al dit edifici, presens los desus dits batle, jurats e capítol.....II sous, II diners.

Ítem, doný dimecres a ·XI· dies del mes de juliol al maestre de la Seu per a mesió que s'en tornàs a Tortosa, e açò per manament de mossén Pere de l'Abadia. E avý albarà o àpoqua de aquestes ab los demunt dits ·X· florins, feta per en Guillem Messeguer, notari, en lo dia demunt espressat.....CX sous.¹

-4-

1383, març 23. València

Viatge del mestre d'obres Joan Franch i el sotsobrer de la Seu a Lleida per tal de prendre mesures del campanar i el claustre. A més s'inclou informació sobre la visita al rei en Tortosa, el qual feu donació de mil cinc-cents florins d'or per a la construcció del campanar nou.

ACV. Llibre de fàbrica de la Seu de València 1382-1383. Lligall 1473.²

Edit: PAHONER, J., *Recopilación de especies perdidas pertenecientes a esta S.I. Metropolitana y sus dependencias, donde se hallan anotadas o continuadas varias constituciones, ordenaciones, deliberaciones, privilegios, bulas, providencias, estatutos y diferentes ejemplares del caso.* València: 1758, Tomo II, fol. 14r. (ACV. Manuscrits 366)

Dilluns a vint-y-tres dies del mes de mars de l'any MCCCLXXXIII partí lo mestre de la obra del campanar de València, nomenat Joan Franch, y yo de la ciutat de València, et anam a Leyda de manament et ordinació de l'honorable capítol per mirar les fayçons del campanar de la Seu, et per pendre mides de aquell et de la claustra, et de les altres obres de aquella per a la Seu de València necessaries, et està vint dies, çò és deu dies entre anar y tornar, et dos dies estegueren en Leyda, son dotse dies, et huit dies que estigueren a Tortosa, en los quals feren ab lo señor rey mijançant en Bonastre de la manera que tinguem en traure los mil y cinchcents florins a la dita obra estant en València. La qual manera apar en lo llibre de l'any après de aquest següent.

¹ En el marge: *Vidit.*

² El llibre de fàbrica d'aquest anys no es conserva a la sèrie de Llibres de fàbrica de l'Arxiu de la Catedral de València, però l'anotació s'ha pogut transcriure a partir de la nota presa per Juan Pahoner, canonge arxiver de la Seu al s. XVIII, a la seua recopilació d'esdeveniments succeïts en la Seu de València. El manuscrit en qüestió es conserva a l'Arxiu de la Catedral de València: Manuscrit 366.

1409, juny 10. València.

Època de Lluís Civera, sotsobrer de la Seu de València, a favor de Joan Eiximeno, carreter, de 8 ll., 15 s. per 525 quintals de reble per a la construcció del campanar nou.

Original. Pergamí (155 x 160 mm.). Not. Lluís Ferrer .

ACV. Pergamí 2589.

Sit omnibus notum quod ego Johannes Eximeno, carreterius, vicinus Valencie,/ scienter confiteor vobis venerabili Ludovico Civera, presbitero, viceoperario Sedis/ Valencie, presenti, et vestris quod precio quingentorum-viginti-quinque quintalium/³ de *reble*, que vobis vendidi vosque a me emistis et habuistis ad opus/ fabrice campanaris Sedis predicte, ad rationem quatuor denariorum/ pro quolibet quintali, dedistis et tradidistis michi voluntati mea/⁶ realiter numerando octo libras, quindecim solidos, monete regalium/ Valencie. Et quia facti veritas sit habetur renuncians scienter excep-/cioni peccunie predicte non numerate et a vobis non habite et recepte ut/ predicatur et doli. In testimonium premissorum facio vobis fieri presens/⁹ apoce instrumentum, quod est actum Valencie, decima die mensis iunii,/ anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nono. Sig(*creu*)num/ mei Johannis Eximeno predicti, qui habet, concedo et firmo./¹²

Testes inde sunt honorabilis vir dominus Rodericus de Heredia,/ sacrista Sedis Valencie, et discretus Nicolaus Aragonés,/ beneficiatus in Sede predicta. ^{3/15}

Sig(*Signe notarial*)num Ludovici Ferrarii, regia auctoritate notarii publici Valencie, qui premissis/ interfuit hecque scribi, fecit et clausit loco, die et anno prefixis.

[*A tergo:*] Apoqua de VIII lliures, XV sous/ feta a mossen Lois Civera,/ sotsobrer./ Reble.

1413, febrer 23. València.

El sotsobrer de la Seu anota les despeses realitzades per cobrir la cambra dels escolans; anotant els costos de traure i muntar la roda, bastiments i cintres per tal de seguir amb els treballs.

ACV. Llibre de Fàbrica de la Seu de València 1412-1413, Lligall 1477, fol. 22r.

Despeses fetes per cobrir la darrera cambra o casa dels escolans del campanar nou de la Seu, e jornals de mestres de vila, de la qual agueren a traure la roda e fer bastiments e cindries per a la volta de la dita casa, e començaren-hi a ·XXIII· de febrer.

³ En el marge: *Comprobatum*.

- Primerament doní a-n Luís Amorós, mestre de vila e fuster, de vint-e-tres jornals que obrà en la desús dita casa, a raó de ·IIII· sous, VI diners lo jorn, que sumen cent-e-tres sous, sis diners..... CIII sous, VI diners.
- Ítem, doní més a-n Johan Amorós, fuster, de altres vint-e-tres jornals, a raó de ·IIII· sous, ·VI · diners lo jorn que sumen cent-e-tres sous, sis diners..... CIII sous, VI diners.
- Ítem, doní més a-n Miquel Pérez, mestre de vila, de deu jornals que obrà de fusta en la desús dita casa, a raó ·IIII· sous, VI diners, que suma quaranta-e-cinch sous..... XXXXV sous.
- Ítem, comprí en fer diverses veguades trenta-tres lliures de claus per a les desús dites cindries e roda e bastiments, costaren a raó de ·un· sou la lliura, suma..... XXXIII sous.

-7-

1414, maig 18. València.

Despeses del viatge que feu Pere Balaguer, mestre d'obres de la Seu, a Lleida, Narbona i altres llocs per tal de veure i prendre el millor d'altres campanars per a continuar l'obra del campanar nou.

ACV. Protocol de Lluís Ferrer. Ll. 3676.

Die veneris, XVIII^a madii anni predicti Mⁱ·CCCCⁱ XIIIⁱ·

Sit omnibus notum quod ego Petrus Balaguero, magister operis Sedis Valentie, scienter confiteor vobis venerabilis Ludovico Civera, presbitero, viceoperario operis seu fabrice dicte Sedis, licet absenti, et vestris, quod de mandato honorabili capituli dicte Sedis, videlicet pro viagio quod facio ad civitatis Ylerde atque Narbona et alias partes, ad videndi et recognoscendi nonnulla campanilia et opera eorumdem ad hoc ut de illorum opere avisatus securius et melius possim procedere in continuacione operis campanilis Sedis iamdicte, et pro dietis ac laboribus dicti viagii, dedistis et tradistis michi voluntate mea realiter numerando quinquaginta florenis auri comunis de Aragonum, et quia facti veritas sit habetur, etc.

Testes inde sunt Stefanus Vitalis, magisteri axie, vicini, et Johannes Mallol, escriptor, degens Valencie.

-8-

1424, septembre 18. – 1426, juny 18. València.

Concòrdia entre el bisbe, el Capítol i el mestre d'obres Martí Llobet sobre l'obra de la claraboia o apitrador que havia de coronar el campanar nou de la Seu, per la qual el mestre rebria la quantitat de 2000 florins d'or comuns d'Aragó. S'adjunten al final del text els primers pagaments que va rebre l'arquitecte pels treballs realitzats.

ACV. Notal de Jaume Pastor. Ll. 3546, fol. 203 - 204.

Capítols de la claravoya

Die lune XVIII^a septembris anno Domini M^o CCCC^o XX° IIII

Noverint universi quod die et anno subscriptum, constitutum personaliter honorabilibus viris dominis de capitulo Sedis Valentie, intus domum sacristie Sedis eiusdem, in quo advenerunt et fuerunt presentes domini Petrus Figuerola, decretorum doctor, vicarius capitularis, Rodericus de Heredia, sacrista, Bernardus Girberti, decanus, Franciscus Daríes, Anthonius Salat, Anthonius de Calidis, Franciscus Martorelli et Johannes Gomiç, omnes canonici prebendati, capitulum facientes et celebrantes ex carta subscripta, ex una parte, et Martinus Lobet, lapicida, ex altera, fuerunt ibidem exhibita et hostensa ac mihi notario infrascripto tradita et per me de voluntate et ad requisicionem precium predictarum lecta et publicata capitula que sequitur:⁴

Capítols fets e fermats entre los senyors de capítol, de la una part, e en Martí Lobet, mestre picapadrer, de la part altra, sobre la obra fahedora en lo campanar de la dita Seu, de la claravoya, alies apitrador del dit campanar.

Primerament, que·l dit Martí sia tengut continuar e acabar l'entaulament de la sumitat del campanar ja començat, de pedra, ab ses gargoles e ab tot çò que necessari hic serà e aquesta obra haia a fer a sos jornals e a despens de la obra, administrant-li la obra tot çò que mestre hi serà, e pagant-li sos jornals al/ ^{203v} for e rahó que ell obra huy ab la ciutat.

Ítem, que acabada la obra del dit entaulament bé e notablement segons se pertany, lo dit Martí Lobet sia tengut e obligat de fer la dita obra de claravoya o apitrador ab sos banchs de part de dins del apitrador per nogir la dita claravoya e seure en aquelles, la qual dita obra de claravoya haia a fer bé e notablement segons se pertany al dit campanar, e de la alçaria segons la forma e manera de la mostra per ell feta e donada al dit capítol e traçada per ell mateix en l'ort de Pere Daríes.

Ítem, que·l dit Martí Lobet haia e sia tengut fer ab acabament la prop dita obra de claravoya e banchs a tot son carrech e despens de pedra, de calç, d'arena, d'algepç, de reble e tot altre pertret allí necessari. Açò, exceptat que la obra li sia tenguda donar e administrar la roda exarçjada de quinanés, de taulells, de cabaços e de tot çò que necessari serà per obs de muntar la manobra al campanar, e encara los bastiments de fusta necessaris a la dita obra e gaffes de ferre e plom per liguar la dita obra.

Ítem, que·l dit Martí Lobet prometa e s'obligue que dins hun any e mig, comptadors del dia avant, que la dita obra de entaulament serà acabada, farà e complidament acabarà la dita obra de claravoya e banchs en la forma e manera desús dites. E si no ho farà, vol e consent per special pacte que encorregua pena de cinch-cents florins, applicadors a la obra de la dita Seu, de la qual puxa esser feta execució en sos béns per qualsevulla jutge seglar ab carta executoria e submissió de for. E açò puxa esser ordenat en son cars larguament segons requir la forma de tals contractes.

Ítem, que·l dit Martí Llobet haia haver e metre en la dita obra bona pedra e fina, de la millor que·s trob en la pedrera de València, e fer e acabar la dita obra de claravoya e banchs a tota coneguda e notícia dels honorables mossén Francesch Daríes e micer Pere Figuerola, canonges de la dita Seu, als quals les dites parts donen e atribueixen plen poder

⁴ Al marge del text trobem aquesta anotació: Per mossén Luís Civera, XI sous.

de jutgar e conèxer de les dites obra e pedra, si seran les que deuen o no, al dit, dels quals les dites parts haien star totalment.

Ítem, los dits senyors de capítol prometen e sien tenguts donar e pagar al dit Martí Lobet, per tota la dita obra de la dita claravoya e banchs, e per tota la manobra dessus dita e salari e treballs de ell e de tots los qui ab ell obraran, dos milia florins d'or, comuns d'Aragó, sens nenguns altres despesas o carrech de la obra, sinò la roda e xarçia, e bastimentes, gafes de ferre e plom dessus dits, los quals dos milia floríns li sien donats e pagats en los termens, manera e pagues següents, çò es que tantost de present li sien donats cent floríns per fer aparell de pedra; e après que haurà acabat l'entaulament e gargolles e / ²⁰⁴ deurà començar en la claravoya, altres cent floríns, per obs de pagar menestrals; e obrada la pedra per a un payn de la claravoya, doents floríns, e a cascún dels altres pays, doents floríns, los quals payns son ·VIII·; e los doents floríns restants com la obra serà acabada.

Quibusquidem capitulis publicatis et lectis illa et omnia et singula in eisdem contenta, narrata et etiam declarata, prefati domini de capitulo pro se et pro fabrica dicte Sedis, ac idem Martinus Lobet, pro se, videlicet utraque precium a se dicta premissa et etiam obligata firmarunt, laudarunt ac in omnibus et pro omnia aprobarunt et ea tenere, complere et servare, ut promittitur promiserunt. Et pro eis complendis dicti domini de capitulo bona et iura fabrice supradicte et dictus Martinus Lobet, bona et iura sua mobilia et imobilia omnia obligarunt, volentes et requirentes partes ipse de predictis publicum seu publica instrumenta fieri per notarium infrascriptum. Que fuerunt acta et facta in sacristia Sedis predictae, die lune decima octava mensis septembris anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo vicesimo quarto.

Presentibus testibus venerabilibus Jacobos del Mas et Johannes Aparici, presbiteris Valentie.

Die Martis III^a octobris anni predicti

Sit omnibus notum quod ego Martinus Lobet, lapicida, civis Valentie, scienter confiteor vobis venerabilis Ludovico Civera, presbitero, viceoperario Sedis Valentie, presenti, et vestris, quod ex illis duobus millia florenis auri d'Aragonum pro quibus teneor et promisi operari et facere mis sumptibus et ex im opus quod claravoya dicitur in campanili Sedis predictae, pro ut in capitulis super hiis firmatum inter dominos de capitulo et me, in posse notarium succontenti sub calendario de die XVIII^a septembris proximi elapsi lacius continetur, dedistis et soluistis mihi realiter numerando centum florenis auri. Unde renunciando ex dicte peccunie non numerate, non habite et recepte ut predicatur et doli facio vobis fieri de eisdem presens apoce instrumentum. Quod est actum Valentie, ·III· die octobris anno a nativitate Domini M^o CCCC^o XX IIII°. Sig (cruz) num mei Martini Lobet predicti, qui hec concedo et firmo.

Testes inde sunt venerabilis Albertus Frexenet et Jacobus García, presbiteri Valentie/ ^{204v}

Die sabbati XVII marcii anno M^o CCCC^o XX° V^o.

Sit omnibus notum quod ego Martinus Lobet, lapicida, civis Valentie, confiteor vobis venerabilis Ludovico Civera, presbitero, viceoperario Sedis Valentie, presenti, quod ex illis duobus millia florenis pro quibus teneor et promisi operari et facere propriis sumptibus opus quod claravoya dicitur campanili Sedis predictae, dedistis et soluistis mihi realiter numerando centum florenis auri, unde renunciando ex...

Testes inde sunt honorabilis Petrus Bertrandi, decretorum doctor, et Johannes Lopiç, notarii.

Die martis XXIII^a iulii dicti anni.

Sit omnibus notum quod ego Martinus Lobet, lapicida, civis Valencie, scienter, confiteor vobis venerabilis Johannis Sist, presbitero, viceoperario Sedis Valentie, presenti, quod ex illis duobus millia florenis pro quibus teneor et promisi operari et facere opus quod claravoya dicitur in campanili Sedis predictis, dedistis et soluistis mihi realiter numerando quinquaginta florenis auri, unde renunciando ex...

Testes inde sunt venerabilis Jacobus de Monteforti, notarii, et Stephanus Lopiç, scriptor Valencie.

Die veneris XXVIII^a iunii anno M^o CCCC^o XXVI fecit domini Martini apocam de CL florenis in posse Johannis Lopiç, notarii.

2.2 Funcions civils i religioses

-9-

1413, juny 23. València.

El consell delibera que deuria ser tractat amb lo senyor bisbe e capítol de la Seu i amb el batle general la construcció del nou seny de les hores, el qual es col·locaria al eminent campanar que s'estava construint a la Seu de València.

AMV. Manual de consells A-25, fols. 236r, 237r.

/^{236r}Anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo terciodecimo, die veneris vigilia beati Johannis, de mane, intitulata ·XXIII^a· iunii, in civitate Valencie...

... /^{237r} Lo present concell ha deliberat que sobre lo fet del orologe que's deu fer en lo campanar nou de la Seu de la dita ciutat, los honorables jurats de la ciutat dessús dita, ab aquells promens que·ls serà vist, tracten del dit fet ab lo senyor bisbe e capítol de la dita Seu, e ab l'onorable lo batle general de la ciutat sobredita. E de çò que n'acordaràn facen relació al dit concell e provehir-hi ha çò que ben vist li serà.

-10-

1413, desembre 12. València.

El consell acorda que siguen donades de les pecúnies de Murs i Valls 3000 florins d'or per al nou seny de les hores: 1.500 per al coure, la confecció i fosa del nou seny, 500 per a les despeses de confeccionar el seny i posar-lo al seu lloc, i els restants 1.000 florins per a la obra del campanar nou.

AMV. Manual de Consells A-25, fols. 303r – 305r.

/^{303r} Anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo terciodecimo, die martis, de mane, intitulata ·XII· decembris, in civitate Valencie...

.../^{304v} Més avant, lo dit present consell és de opinió, vol e li plau que sia donat loch per l'obrer de la ciutat, que de les pecúnies de les obres dels Murs e Valls sien preses e hauts, consentints-ho los obres de les dites obrés o la major part d'aquelles, segons forma de la sentència, tres milia florins d'or, çò és los ·MD· florins per comprar e cost de coure a obs de

fer un seny gran de pés de ·CLX· quintars a ensús, lo qual sia posat en lo pus eminent e alt loch del campanar nou on toquen a batallades les hores/^{305r} diurnes e nocturnes, en manera de orologe a fi que sia e pusca esser oit per tota la ciutat per çò que cascún en sos affers e sos negocis se dispona ordenadament, axí com en moltes parts del regne en moltes insignes ciutats sia axí fet. E sia cosa raonable que en semblant ciutat d'aquesta hi haia un notable orologe. E ·D· florins a obs de les despeses e messions de la confecció del dit seny e posar aquell en lo loch on deura estar en lo dit campanar. E los restants mil florins per obs de la obra del dit campanar, la manera empero o via com se hauran e-s pagaran los dits tres milia florins, lo dit present consell ho comana ab tots incidents, dependents e emergents, als dits honorables jurats, qui de açò concorden e finen ab los dits obrers, çò és de la ciutat e dels dos estaments ecclesiastich e militar.

-11-

1418, febrer 21. València.

Concòrdia entre bisbe, capítol, jurats, racional i la fàbrica de Murs i Valls sobre el nou seny de les hores que s'anava a fer per a col·locar a la summitat del campanar nou.

ACV. Protocol de Lluís Ferrer. Ll. 3678.

Eadem die lune, XXI februarii anni predicti Mⁱ CCCCⁱ XVIIIⁱ.

Capitula firmata inter reverendissimi in Christo patrem et dominum dominum Hugonem, miseracione divina episcopum, et honorabilem capitulum ecclesie Valentine, de una parte, et honorabiles ac providos viros dominos Danielelem Mascharos et Petrum Bou, iuratos, et Ludovicum Iulià, racionalem, ac Jacobum de Plano, notarium, sindicum et procuratorem universitatis civitatis Valencie et singularium eius, ac fratrem Franciscum Çabater, maioraalem de ecclesie et monasterii Sancti Vincencii, ordinis Populeti, pro parte ecclesie; Petrum Çabata, domicellum, habitator Valencie, pro parte militum, et Petrum Dezcortell, pro parte civitatis, operarios operum Murorum et Vallium eiusdem civitatis, de parte alia, super a relogio magno fiendo, quod statum debet in campanari maiori et novo Sedis, quod capitula sunt quod sequitur:

Capítols fets e concordats entre lo molt reverent senyor lo senyor bisbe de València e l'honorable capítol de la Seu, e los honorables iurats, racional, obrers de Murs i Valls, e lo síndich de la ciutat de València sobre lo relotge, lo qual se deu fer en la dita ciutat per sonar les hores del dia e de la nit los quals son segons que-s segueixen:

Primerament, que de continent sia fet un gran seny, lo/ qual sia mes en la summitat del campanar nou de la dita Seu quant serà acabat, e ara de present sia posat en lo dit campanar en lo sostre que huy es pus alt, en un bastiment de fusta, en manera que no empaig la obra fahedora en lo dit campanar, e açò se faça en aquella millor e pus profitosa manera que fer se puxà, a coneguda dels dits obrers a consell del mestre de la obra de la dita Seu.

Ítem, que les coses en lo present capítol contengudes se facen e-s paguen de la pecunia de les obres de Murs e de Valls, e que de continent se meta mà e sien hauts diners de la dita obra, si ni ha, sinò que de continent ne sia carregat censal sobre la obra de Murs e de Valls, tant que·l preu baste a fer e exeutar les coses en lo present capítol contengudes.

Ítem, que lo dit seny e altres coses dessus dites sien fetes per los obrers de Murs e de Valls.

Ítem, que de la pecunia de Murs e de Valls de la dita ciutat, sien donats e pagats per a la obra del dit campanar mil florins, los quals sien lliurats al obrer e administrador de les pecúnies de la dita Seu per convertir aquells en obra del dit campanar, en tres pagues eguals, çò és CCC XXX III florins, III sous, VIII (diners) en lo primer dia de març de l'any M CCCC denou, e altres CCC XXX III florins, III sous, VIII (diners) lo primer dia de març de l'any M CCCC XX, e altres CCC XXX III florins, III sous, VIII (diners) lo primer dia de març de l'any M CCCC vint-e-hu./

Ítem, que les hores del dia e de la nit sien sonades per dues persones ydonees de XII en XII hores, començant sonar a mig dia e a miga nit.

Ítem, que çò que costaran de salari les dites dues persones, paguen de les altres pecúnies de la dita ciutat e no de les pecúnies de obres de Murs e de Valls.

Ítem, que les dites hores sien sonades, stant les dites dues persones fora lo dit campanar de una casa de la obra del dit campanar.

Ítem, que lo pati per a casa on han e deuen star los homens qui sonaran les dites hores, sia donat per los dits senyor bisbe e capítol, e la obra de Murs e de Valls haja obrar la dita casa condescent, on los dits homens se col·loquen, e haja pagar los artificis e materials necessaris a sonar les dites hores, e açò a coneguda dels dits obrers, e los dits homens hi sien mesos per los iurats de la dita ciutat, la qual ciutat haja pagar lur salari annual.

Ítem, que tro lo dit seny sia fet, que tantost se toquen les dites hores ab lo hu dels senys majors qui huy son en la dita Seu, e que sien sonades per los scolans de la Seu, pagant-los de lurs treballs los iurats de la dita ciutat de les pecúnies de la dita ciutat.

Ítem, que lo dit seny quant serà fet no servescha/ ne haja servir a altres coses sinò a sonar les dites hores.

Fuerunt presentes in capitulo cum dicto domino episcopo, congregati in aule paramenti domus episcopalis pro hiis specialiter convocati honorabiles et multum providi viri domini Rodericus de Heredia, sacrista, Petrus de Comollins, archidiaconus Xative, Bernardus Gombau, dechanus, Bernardus de Ramon, Franciscus Daries, Anthonius Salat, Johannes Monyoz, Johannes Gascó et Raymundus Piquer, omnes canonici prebendati Sedis civem supradicte.

Quaquidem capitula omnia et eorum singula ac contenta in eis referendo singula singulis dicti domini episcopum et capitulum, iurati, racionalis, operarii et syndicus civitati, promiserunt servare et complere iuxta tenorem eorum, ac eciam dicti Daniel Mascaros et Petrus Bou, iurati, Ludovicus Iulià, racionalis, frater Franciscus Çabater, Petrus Çabata et Petrus Dezcortell, operarii, ac Jacobus de Plano, syndicus civitatis, iurarum supra quatuor Evangelia, manibus suis destris corporaliter tacta, non contrafacere vel venire seu pro alios contrafacere consentire inter aliquo modo ... obligando dicti domini episcopus et capitulum bona et iura ecclesie. Et iurati et ... aliis ac syndicus bona et iura civitatis et operavi bona et iura operis Murorum et Vallorum.

Testes sunt finis omnium honorabilis Guillermus Çaera, licenciatus in legibus, habitator civitatis, Michael Conill, presbiter, subdiachonus Sedis Valencie, Petrus Ianuarii et Johannes Navarro, mercatores, ac Franciscus Avinyó, notarius, civis dicti civitate./

Item, dicti domini episcopus et capitulum ex quo dicti operavi pro habenda procura ad complendi ea que pro eos inter complenda ex forma dictorum capitulorum, habent onerare

capitula super bonis et iuribus fabrica, concesserunt potestatem dominis Roderico de Heredia, Francisco Daries et Johanni Munionis, canonicis, presentibus, ad interveniendum in dictis oneracionibus sic fiendis et in eis factandi vel eas laudandi pro ut facere debant iuxta formam sentencie arbitralis super hiis late ut latus in nota

-12-

1419, maig 9. – 1420 abril 24. València.

Anotacions del sotsobrer de la fàbrica de Murs i Valls per les despeses de pujar el seny de les hores al campanar nou, els bastiments, les artelleries del rellotge, la casa dels rellotgers i els salaris dels mestres i obrers.

AMV. *Sotsobreria de Murs i Valls* d³-26., fols. 253r – 290v.

... /^{253r} Dimarts, a VIII de maig de l'any M CCCC XVIII°, los honorables jurats, obrers e racional de la ciutat de València, acordaren de pujar lo rellotje nou en lo campanar nou, e sobre lo pujament del dit rellotje foren concordats, fets e fermats certs capítols entre los de dessus dits honorables jurats, obrers e racional de una part, e en Luis Amorós, fuster de la dita ciutat, de la part altra, en poder del escrivà de les obres de Murs e Valls de la dita ciutat, e fon provehit per los sobre dits que totes les messions e despeses que-s farien en e per rahó del dit pujament del dit rellotje al dit campanar fossen pagades de les peccunies de les dites obres, en lo qual pujament e après de aquell foren fetes les despeses e messions infra següents:

Et primerament, dimecres a XVII de maig del dit any M CCCC XVIII°, lo dit honrat sotsobrer a levar les inmundicies que eren al peu del campanar nou, les quals feyen nosa e empax al exercici dels arreaments que-s feyen per al pujar del dit rellotje e a lançar aquelles fora de la ciutat loga los següents: ...

Dilluns a XXII de maig del propdit any M CCCC XVIII°, lo dit honrat sotsobrer per a levar los banchs e taules que eren en lo carrer de la plaça de la Seu tro al campanar nou e per a aplanar et/^{253v} enterrar e adobar lo dit carrer per çò que lo seny hi pogués passar com seria portat al dit campanar, loga los següents: ...

.../^{257r} Dilluns, a XXVI de juny del dit any M CCCC XVIII° lo dit honrat sotsobrer a la obra del dit bastiment del seny logà e pagà los següents: ...

En aquest mateix dia, començà a obrar en la casa de aquells que tocarán lo rellotje nou al peu del campanar, en la qual obra foren los següents e comprà e pagà çò que-s segueix...

.../^{273r} Ítem, donà a·n Anthoni Domenech, ferrer, menor de dies, vehí de València en la manera deiús contenguda LXXII, los quals li eren deguts de son treball de fer les vergues de la cadena que té del rellotje dalt del campanar nou tro bax en la casa on son les rodes e torn que son stats fets per a tocar les ores ab lo seny nou e ab lo mall per a la qual cadena o vergues li foren donades set arroves e XVIII lliures de ferre, lo qual fonc comprat a rahó de II diners la lliura d'en Francesc de Monpao, ferrer, e del qual ferro entra en la dita cadena e vergues un quintar gros e una arrova, que·n fon deduida per çò que havia minguat en lo foch, Axí que restaren-ne en poder del dit en Anthoni Domenech, dues roves, XVIII lliures. La manera de la paga dels dits LXXII sous es aquesta, çò es que de aquells ha rebuts en comptants en presència del notari e testimonis LVI sous, X diners, e en paga dels restants XV sous, II diners. Ha preses e retengudes vers si les dues roves, XVIII lliures que

havien sobrat del dit ferre a la dita rahó de II diners per lliura. E aví àpoca rebuda rebuda per lo dit scrivà a XXIII de octubre del any M CCCC XVIIIº, setanta dos sous. ...

.../287r Dijous, primer dia de febrer de l'any M CCCC XX, lo dit honrat sotsobrer feu los pagaments següents per rahó del relotge:

Ítem, donà e pagà a·n Johan del Poyo, mestre de les obres de la dita ciutat, LXXX florins d'or corribles en Aragó, los quals per los honorables jurats, obrers e racional de la dita ciutat li eren stats tatxats per los treballs per aquell sostenguts en la artelleria que ha feta en lo relotge nou e mall de aquell e per los treballs de aquells qui ab lo dit en Johán han treballat en la dita artelleria, e per la fusta que aquell ha mesa en la dita artelleria, e per tota aquella fusta que aquell donà a·n Jacme Gil e a·n Jacme Gallen per a les artelleries per aquells fetes per al dit relotge, segons appar de la dita tatxació per acte publich rebut per lo dit scrivà de les dites obres a XXVII del més de giner de l'any M CCCC XX. Et aví àpoca rebuda per lo dit scrivà a hu de febrer del dit any M CCCC XX, huyt-cents-huytanta sous.

-13-

1428, novembre 20. València.

Despeses en palla, candeles de Seu i tea anotades pel sotsobrer de Murs i Valls per a realitzar les alimares al campanar nou, amb les quals els guardes avisaran al regne de la seguretat de la costa.

AMV. *Sotsobreria de Murs i Valls* d³-33, fol. 119 r i v.

.../119r Ítem, en lo dit dia (XX de noembre M CCCC XXVIII) doní en les messions que·s feren per obs de les guardes que foren ordenades en star en lo campanar nou per rahó de les gualeres dels moros que·s deya que eren en la nostra costa, e los honorables jurats, obrers, racional proveyren que stiguesen dos homens de dia i de nit, e despeguí en algunes cosses que eren mester, çò que·s segueix:

Primo, doní a·n Johan Gill per una carrega de pala de aroç per obs de fer de nit los se(n)yals ab foch de la segurança, lo qual senyal feyen les dites guardes, costà..... III sous, IIII diners./119v

Ítem, doní a·n Johan Guterris, mayà, per una clau per obs de la porta del dit campanar nou, com los que tenien la clau no la volien prestar, per que les dites guardes poguessen entrar e eixir per que aguí comprar la dita clau per..... II sous.

Ítem, doní a·n Johan Sanxes, per una lliura de candeles de seu, V diners, e per port de la tea que portaren al dit campanar, IIII diners, e per toxa que compraren per fer les dites alimares, per tot I sou.

Ítem, doní a·n Pere Sanxes, per stellar la dita tea que portaren al dit campanar per fer les dites alimares..... VI diners.

Ítem, doní a·n Johan del Poyo, per un troç de bigua gran e gros que era tot tea, per a obs de fer les dites alimares, VI reals VIII sous.

Ítem, doní a·n Johan Yvanyes e a son companyo en Johan Olzina que an fetes les dites alimares en lo dit campanar nou, e començaren a XXVI de hoctubre e finaren a XVIII de

noembre, que son XXVIII jorns, a rahó de IIII sous per hom cascún jorn, a ni provessió feta per los honorables jurats, obrers e loctinent racional a XXVI de hoctubre en lo dit any e a ní àpocha en poder del dit notari e scrivà de la dita hobra.

-14-

1429, juliol 23. València.

El consell ordena que es faja foc als castells de frontera i al campanar nou, des d'on dos homes, també amb fogueres avisaran a la gent de la ciutat de l'entrada d'enemics al regne.

AMV. *Manual de consells* A-29, fol. 131.

/^{131r} Post hec vero die sabbati vicesima-tercia julii anno millesimo CCCC^o vicesimonono...

.../^{131v} Ítem, que sien fetes alimares e foguerades e fumades en los castells de frontera e que en lo campanar nou sien posats dos homens que corresponguen als de les alimares e fumades, en manera que quant enemichs entraran en lo dit Regne per les dites foguerades, alimares e fumades, sien descuberts e la gent de la ciutat, orta e regne de València estiguen e sien avisats.⁵

-15-

1465, març 23. València.

Del segon seny per tocar les hores.

ACCV. Biblioteca del Reial Col·legi de Corpus Christi de València. *Manuscrit V/21.*

Edit.: MIRALLES, Melcior, *Crònica i dietari del capellà d'Alfons el Magnànim*. [Edició a cura de Mateu Rodrigo Lizondo]. València: Universitat de València, 2011.

Lo segon seny per tocar les ores:

En l'any de nostre Senyor .M.CCCC.LXV., disapte a .XXIII. de març, fon començat la campana per tocar les ores, e disapte a .XIII. de juliol, dia de sancta Margalida, fon buydada, e, per falta de mal coure que hera de les fusines, fonch arada, que no bastà lo coure per a compliment a les anses a la dita campana; e avien los maestres .XVIII. mília sous de fer la dita campana. E decontinent fonch tornada la dita campana e donaren als dits mestre[s] .VI. mília sous, axí que costà la dita campana .XXIII. mília sous.

⁵ Al marge: Que-n los castells de les fronteres façen alimares e foguerades, e que en lo campanar nou sien posats dos homens que corresponguen als de les alimares.

1521, gener 4. València.

Del nou seny de les hores de MDXXI, el qual es va realitzar i beneir de la manera que ja s'havia fet amb el darrer seny de MCCCCLXXXI.

ACV. *Manuscrits*, 398. (Olim: lligall 68)

Edit.: *El Libre de antiquitats de la Seu de València*. [Estudi i edició a cura de Joaquim Martí Mestre]. Barcelona: Institut de filologia valenciana, 1994.

[3] *Lo relonge que-s féu en l'any MDXXI, nomenat Miquel Vicent:*

Dijous, a IIII de giner any MDXXI, lo mestre qui havia de fer la dita campana del relonge, que-s deya Melchior Trilles, fill natural de València, qui stava a la plaça de Santa Tecla, ensemps ab lo magnífich en Melchior Figuerola, ciutadà, ajudant de racional de la ciutat de València, vengueren al reverent capítol de part de la ciutat, volgueren anar los senyors de canonges ensemps ab tot lo clero, segons era acostumat, a benehir lo metall, e començar a posar aquell en la fornal.

E los senyós de canonges trameteren al sot-sagristà per saber lo modo com se avia de fer. E fonch trobat que l'any MCCCCLXXXI, dimecres, a XVIII de maig, una hora ans de la oració, ixqué la prosesó de la Seu per la porta dels Apòstols, so és, lo bisbe ab poch canonges e capelans, perquè lo mestre que feya la campana o dix tart, e no s'i pogué proverir de aver més capelans. E que ixqué la professó de la Seu, anà a casa de l'artiaça major. E de la finestra de la sua sala lo bisbe benehí lo metal que era en la fornal. E, feta la benedicció, devallà baix en lo palench hon era la fornal. E lo canonge mossén Guillem Sera muntà ab una escala alt, en la vora de la fornal, e lançà dins la fornal quatre trosos de metal, in *modum crucis*, ja beneit, *et aspercit aqua benedicta*. E, axí, tornà-se'n la processó a la seu.

L'endemà, que era disapte XVIII de maig, a dos hores de miganyit, lo mestre del Miqualet mes foch a la fornal per fonre lo metall. E quant agueren tocat a missa, feren seyal ab lo Manuel a la processó. E, vengudes les parròquies ab les creus, les qualls, per manament de l'oficial foren convocades, quant fon dita missa, tocaren les morlanes, e ixqué processó per la porta dels Apòstols e entrà dins la closa hon se fonia lo metal. Lo bisbe portava la Verònica; lo canonge Serra, lo *Lignum Domini*, davant lo bisbe, ab una dalmàtica de brocat vert. *Et interea loci* tocaren totes les canpanes, encara que totes les canpanes no-s devien tocar fins que los mestres aguessen destapat la fornal, e lo coure fos colat. E lavors lo metal no-s pogué acabar de fonre per la mala endresa dels mestres./^{7v}

E per so fon differit per altre dia, lo qual fon disapte, segon dia de juiy, e fon tornada fer semblant processó. Quant se deya tèrcia y sexta, en la sagrestia fon aparelat per lo senyor bisbe una capa blanca, amit, camís y senyil, estola y maniple, y dos capes per a sos companyons, quatre deputats ab capetes blanques, y canalobres, la creu mayor. Ítem, una capa de brocat vert per hun canonge qui aportava lo *Lignum Domini*, ab diacha e sots-diaca ab dalmàtiques verdes, dos fadrins ab dos canalobres ab capetes verdes.

E quant fonch la processó prop la casa feta tota de posts hon se havia de fondre dit metall per al dit Miqualet, les creus de les parròquies, segons son orde, se meteren entorn del palench de fusta. E lo senyor bisbe, ab los qui portaven sis capes e bordons e sos

companyons, e lo canonge qui aportava lo *Lignum Domini*, e diacha e sots-diacha, e lo scolà que portava la creu major de la Seu, entraren dins lo palench. E, fos lo dit metal, los mestres adoraren la Vera-creu, e après anaren a destapar les fornals, axí com tocava la oració. E súbito, destapant la primera fornall, desaparà pluya e hun gran tro e lamp, e coregué perill per l'aygua. E per çò agueren a cobrir les canals, per çò que no toquàs l'aygua en lo metall. E axí, en spay de dit hun credo, abduys les fornals foren buydes e lo mol·le de dit seny complit; de modo que isqué bo e complit, e sobrà, segons arbitraren, de metall XXV quintars, car tingueren temor que no manquàs, com la primera vegada, que mancaren les ances.

2.3 Esdeveniments significatius

-17-

1462, abril 18.

Denuncia de Francesc Baldomar, mestre d'obres de la Seu, contra Guillem de Vich, canonge de la dita Seu, per muntar-li el seu ase al dalt del Miquelet a més d'altres greuges contra la seua persona.

ACV. Lligall. 654:24

Constituhit en presència de vos venerable e discret mossén Berenguer Company, prevere, domer e sotsobrer de la obra de la Seu de València, e jutge delegat en les causes tocants als mestre e obres de la fàbrica de la Seu de València per lo honorable capítol de aquella, segons consta ab carta rebuda per lo notari e escrivà deiurs (*sic*) scrit, a XVII de abril ara propassat, en Francesch Baldomar, mestre de la obra de la dita Seu, possa denunciació e clam davant vostra saviessa contra lo magnifich mossén Guillem de Vich, canonge e sotscabiscol de la dita Seu, que com en dies passats ell tingués un farato, alies *somer*, dins la casa la present fàbrica, ben tanquat e ben guardat. Lo dit magnifich cabiscol, clamdestine e ab gran companyia e de grans homens ab lanternes, vingeren e li romperen portes, parets e barandats, e furtaren lo dit farato e aquell prengueren e ab molt treball muntaren lo dit farato alt al campanar entre les campanes, en loch que may animal tal munta ni muntarà, com sia loch sagrat e molt privilegiat. Del qual cas se seguiren grans scandells, que los escolans que·l trobaren damunt, de gran spant no han cobrat encara color. E lo dit en Baldomar perque no perdes lo farato, li convench devallar-lo ab *cabries* en l'ayre per les finestres del campanar, ab la cara tapada, perque de por no com...oyas la gent tanta que per veure açò serà applegada, que quasi tot lo poble stava stomogut e molt menestral ne perdé son jornal e haguera valgut més que hagués feta sa fahena, en lo qual devallar del dit farato lo dit en Baldomar feu gran despessa en haver mariners destres que·l devallasen, e ultra açò la col·lació que li covench fer als dits mariners e ajudants.

Ítem, diu e possà lo dit en Frances(ch) Baldomar, per si e part dels dits obrers, que requir a vos dit venerable iutge (que li façau) iusticia, com moltes vegades amagadament es pixat en les carabaceres del vi dels dits obrers, e aquells ab la set, no cuydant so, han begut dels seus pixats ben salats e cohents, que d'aquells ha dessechat axí lo ventrell, que si de primer bevien un diner de vi, ara·n beuen tres, de que·ls ne ve gran dan e despessa a la lur cassa e dapnatge a la lur persona, la qual cossa no es de poch greuge, dan e vergonya.

Ítem, diu e possà lo dit en Baldomar e a gran iniuria te, e dany de la sua persona, com en dies passats, per lo dit magnifich cabiscol son stades preses les sues hulleres e aquelles li haja envernizadas e enpastades en una pocha de merda, e après metent-les-se als hulls, tanta fonch la coytor que li entrà en los hulls, que quasi ha perdut la meýtat de la vista, en tant que per fer los *engiments* del portal e altres coses subtils de la dita obra ja no-y vega, la qual cosa redundarà en gran dan de la dita fàbrica e cossa pública.

Per tal, lo dit en Baldomar requir a vos venerable iutge que li façau justícia denegant-li recors e tot altre dret que li pogués ajudar com aquest haia comés tals casos que iustícia no puxa esser per part sua. E açò sens solemnitat de dret, tota specia de part a part possada.

-18-

1521, maig - 1522, gener, València.

Com muntaren el tresor i les relíquies de la sagristia al Miquelet durant la revolta de les germanies. El campanar fou tapiat i protegit per sis capellans que s'aprovisionaren de vitualles per a sis mesos i d'armes de foc per protegir l'entrada de l'edifici.

ACV. *Manuscrits*, 398. (Olim: lligall 68)

Edit.: *El llibre de antiquitats de la Seu de València...* pàg. 70.

[29] *Lo pujar de les relíquies al campanar y tresor de la sagrestia:*

E durant aquesta tribulació, en lo més de maig MDXXI, vehent lo reverent capítol com les coses anaven a mal andar, comprà moltes piques, alabardes, escopetes, y rodells y archabussos per a guardar la seu. Y feren la porta de ferro acaladissa en lo entrant de la sagrestia, y asoldadaren capellans de la Seu y alguns de les parròquies per a guardar per ses tandes de nit y de dia la Seu y les portes.

E com vingué al mes de juliol del dit any MDXXI, no tenint-se per segurs, desferen la Custòdia a pessés, com se pot desfer, y, axí desfeta, la pujaren al campanar, ab totes les relíquies de la sagrestia. E posaren-ho en la primera cambra, al pujar del campanar.

E tot lo capítol acomanà lo campanar a sis capellans, qui eren mestre Johan Argent y mestre Pere Martí, mestres en sacra Theologia, mossén Hieroni Fenollar y mossén Hieroni Martí, domers de l'alba, mossén Johan Martí, paborde de mur y beneficiat en la Seu, e mossén Bernat Làzer, tots beneficiats en la Seu, los quals dormien en la cambra damunt la de les relíquies. E la cambra de les relíquies paredaren-la de pedra picada. Y, axí, en lo campanar posaren bescuyts, cansalades, legums, gerres de aygua, vi, lenya, carbó y tot compliment de vitualles per a mig any, armes, escopetes, archabussos, pólvores, alcancies. Y feren una paret de picada a set o huyt graons del campanar, que tenia de gruixa cinch o sis grahons, closa fins a dalt ab hun portalet chiquet per a poder passar sols hun home armat; e damunt lo portalet, una finestreta per a poder lançar alcancies de pólvora. E sellavors feren la porta ferrada del peu del campanar e de la cambra més alta.

E aquí stigueren fins per tot giner de nit y de dia, sense enterés de hun diner, per servir de Déu, jatsia que los capellans qui guardaven la Seu ab menys treball guanyasen de sou XXX sous cascun mes. E més, asoldadaren al strényer deu hòmens lechs, escopeters, bons y fiats, a dos ducats lo mes, per a que guardassen la Seu.